

5. CHRISTIANI ROERNERI, De doctis hominibus Graecis, litterarum graecarum in Italia instauratoribus liber, Lipsiae, 1750.
6. JAC, FACCIOLATI, Fasti gymnasii Patavini, Patavii, 1757.
7. *Bibliographie universelle*, 1854 κέξ.
8. *Nouvelle Bibliographie générale*, 1855 κέξ.
9. ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ, Λογική, ἐν Λιψία, 1766, σ. 40 κέξ.
10. ΚΩΝΣΤ. ΚΟΥΜΑ, Σύνοψις ιστορίας τῆς φιλοσοφίας τοῦ Τεννεμάννου, ἐν Βιέννη, 1818, σ. 289 κέξ.
11. ΚΩΝΣΤ. ΚΟΥΜΑ, Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἐν Βιέννη, 12, 1832, σ. 258 κέξ. - 554 κέξ.
12. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΒΡΕΤΟΥ, Νεοελληνική φιλολογία, ἐν Ἀθήναις, 1, 1854, 2, 1857.
13. ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΠΑΡΑΝΙΚΑ, Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων κτλ., ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1867.
14. ΚΩΝΣΤ. ΣΑΘΑ, Νεοελληνική φιλολογία, ἐν Ἀθήναις, 1868.
15. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΟΥΔΑ, Βίοι παράλληλοι, 1869 κέξ.
16. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Προσθήκαι καὶ διορθώσεις εἰς νεοελληνικὴν φιλολογίαν Κωνσταντίνου Σάθα, ἐν Λιψία, 1871.
17. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΑΒΙΡΑ, Νέα Ἑλλάς, ἐν Ἀθήναις, 1872.
18. ΝΙΚ. ΚΟΤΖΙΑ, Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, ἐν Ἀθήναις, 5, 1878, σ. 495 κέξ.
19. G. CHASSIOTIS, L'instruction publique chez les Grecs depuis la prise de Constantinople par les Turcs jusqu'à nos jours, Paris, 1881.
20. ΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΔΕΩΝ, Χρονικά Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1883.
21. ΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΔΕΩΝ, Ἐκκλησία καὶ ἐπιστήμη ἐν Ἑκκλησιαίς Ἀληθεία, 8, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1888.
22. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΘΕΡΕΙΑΝΟΥ, Ἀδαμάντιος Κοραῆς, ἐν Τεργέστη, 1, 1889, σ. 1-88.
23. E. LEGRAND, Bibliographie hellénique, Paris, 1885 κέξ. — LOUIS PETIT et HUBER PERNOT, XVIIIe siècle, Paris, 1, 1918.—2, 1928.
24. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1, 1920.
25. Δ. ΠΑΣΧΑΛΗ, Θεόφιλος Καΐρης, ἐν Ἀθήναις, 1928.

Ἡ ἀναγραφή τῆς κατὰ μέρος βιβλιογραφίας δὲν ἀνήκει εἰς τὸ βραχυτάτον τοῦτο διάγραμμα.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ. — Περὶ τοῦ μαγγάνου, ὑπὸ κ. Α. Κεραμοπούλλου.*

Ἡ λέξις *μάγγανον* ἔχει γενικῶς δύο σημασίας διαφορωτάτας ἀλλήλων κατὰ τὸ φαινόμενον τοῦλάχιστον. Σημαίνει 1) πᾶν μέσον πρὸς μαγείαν, γοητείαν, μαγανείαν καὶ 2) διάφορα ἐργαλεῖα ἢ μηχανήματα, ἅτινα ἐν δλω ἢ ἐν μέρει θλίβουσι πιέζουσι, συνέχουσιν ἰσχυρῶς κττ.

Ἡ πρώτη σημασία εἶναι ἡ ἀρχικὴ καὶ ἐπομένως παλαιότερα τῆς δευτέρας. Ἡ λέξις γίνεται ἐκ τῆς ῥίζης *μαγ*, ἐξ ἧς γίνεται καὶ ἡ λέξις *μάγ-ος* (μα-ν-γ-ανον

* Ἀνεκρινώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 28 Φεβρουαρίου.

πρβλ. τυπ. τύ·μ·π·ανον, λαθ, λα·ν·θ·άνω κτλ.). Ἄλλ' οἱ μάγοι, ἦσαν φυλὴ μηδικὴ καὶ τάξις ἱερατικὴ τελοῦσα θυσίας καὶ γοητείας καὶ ἄλλας λατρευτικὰς πράξεις καθ' Ἡρόδ. 1,101,107 κάπ' ἔθεν πιστεύεται (Boisacq) τὸ ὄνομα μάγος ὡς δάνειον ἱρανικὸν καὶ παραβάλλεται πρὸς τὸ περσικὸν *mu mδγ* = μάγος, λάτρης τοῦ φωτός. Ἄλλὰ ἡ συγγένεια αὕτη ἢ ῥιζικὴ ὁμοιότης παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν λέξιν Μῆδος, ἧς ἡ ῥίζα μηδ- εὔρηται καὶ εἰς τὸ ὄνομα τῆς πολυφαρμάκου Μηδείας (Πινδ. πυθ. 4,234), τῆς Ἀγαμήδης («ἡ τόσα φάρμακα ἤδη, ὅσα τρέφει εὐρεῖα χθῶν» Ἰλ. Α 741) καὶ ἄλλων (πρβλ. Μήδειος, Μήδη, Περιμήδη) καὶ εἰς τὰ λατινικὰ *mederi, medicus medicina* (G. Curtius, *Etymologie*⁴, σ. 242, 312. Usener, *Götternamen*, σ. 160 ἐξ.).

Εὐρίσκεται δὲ ἡ ῥίζα μαγ- καὶ εἰς τὸ ῥῆμα μάσσω μάττω (μαγ·jω), ματτύη, μάγειρος, μαγίς, μαγεὺς κτλ. Ἡ κοινὴ ἔννοια ἡ πηγάζουσα ἐκ τῆς κοινῆς ῥίξης τῶν λέξεων τούτων εἶναι ζυμώνω, μειγνύω καὶ ἔχει σχέσιν πρὸς τὰ μαγικὰ φάρμακα, ἅτινα ἔκπαλαι ἐμείγνυον οἱ Ἑλληνας μάγοι, οἵτινες ἐντεῦθεν ἐκαλοῦντο φαρμακοί· διὰ τοῦτο καὶ μάγγανον ἦτο πᾶν ὄργανον μαγείας ὡς ἦτο καὶ τὸ φάρμακον, ἐν οἷς χρόνοις ἡ ἱατρικὴ δὲν διεκρίνετο τῆς μαγείας. Εἶναι μάλιστα πιθανώτατον, ὅτι παλαιότερον οἱ Ἑλληνας ἐγίνωσκον φαρμακοὺς καὶ φάρμακα, πρὶν δηλ. ἐπικρατήσωσιν ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ οἱ μάγοι καὶ τὰ μάγγανα· ἐπειδὴ τὰ μὲν φάρμακα καὶ τὸ φαρμάσσειν γινώσκει ὁ Ὅμηρος, ἐν ᾧ ἐκ τῆς ῥίξης μαγ γινώσκει μόνην τὴν μάζαν ἧτις ὅμως εἶναι ἀλλοτρία πάσης μαγγανείας ἢ μαγείας, ἔσον γινώσκομεν.

Ἡ παλαιὰ αὕτη σημασία τοῦ μαγγάνου ἐξέλιπε καὶ δὲν εἶναι γνωστὴ σήμερον εἰς τὸν λαόν.

Τοῦναντίον γνωστὴ καὶ διαδεδομένη εἶναι ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ὡς ὀνόματος πολλῶν συλληπτικῶν ἢ συνθλιπτικῶν ὀργάνων, ὑπὸ μορφὴν γένους ἀρσενικοῦ ἢ οὐδετέρου ἢ καὶ θηλυκοῦ. Οὕτω λέγεται (κατὰ παραδείγματα εἰλημμένα ἐκ τοῦ Λεξικογραφικοῦ ἀρχείου) ὁ μάγγανος τοῦ πηγαδιοῦ, τὸ μαγγάνι τοῦ μαγγανοπηγάδου (Πασπάτη, Χιακ. γλωσσάρ. ἐν λ.) τοῦ περιβολιοῦ, τὸ μαγγάνι ἢ ὁ μάγγανος ὡς ἐκκοκκιστικὸν μηχανήμα τοῦ βάμβακος ἢ καθαριστικὸν καὶ θραυστικὸν τοῦ λίνου ἢ τοῦ καννάθωος ἢ τῆς μετάξης, ἢ ἄλλως ἀνεμοδούρα ἢ ἀνέμη καλουμένη, τὸ λινοπισστήριον πρὸς ἐξαγωγὴν λινελαίου, τὸ ἐλαιοτριβεῖον, τὸ μηχανήμα δι' οὗ νεωλοκοῦσι τὰ πλοῖα (Βιθυνία), ὁ ἰστός (ἀργαλειός), παγίς συλλαμβάνουσα (Π. Γενναδίου, Γεωργ. Γλωσσάρ. 53), τὰ μάγγανα ἦτοι αἱ πέδαι, χειροπέδαι τῆς εἰρκτῆς (Κρήτη), ἢ μαγγάνη ἢ ἄλλως λεγομένη ῥοδάνη ἢ τὸ ῥοδάνι, δι' οὗ μασουρίζουν ἢ καλαμίζουν, ἢ μέγγενη τῶν μεταλλουργῶν, (ἢ μεγγενές ἢ μέγγενος), ὁ δι' οὗ ἐντείνεται τὸ κέντημα ἢ τὸ κεντούμενον ὕφασμα μηχανισμός.

Καὶ τὰ παράγωγα δὲ ἔχουσιν ἀνάλογον σημασίαν, ὡς μαγγώνω, κύπρ. μακ·κώνω, (= μαγγανώνω), μαγγωνίζω (Νάξ.), μαγγανιαίρω (Σύμη) = πιέζω, συνθλίβω.

μαγγανίζω = περιστρέφω ρίπτω (περί τὰς Σέρρας)· ἡ σημασία αὕτη κατάγεται ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ μαγγάνου = πετροβόλου μηχανῆς, ἧς ὁ κατασκευαστὴς μαγγανᾶς ἢ μαγγανάρης (Λαογραφία, 7, 379), μαγγανιστὴς ἢ μαγγανίστρια ἢ μαγγαναρῖα ἀλλαχοῦ = κεντητής, κεντήστρια. Ἡ λέξις μάγγανα = ἔριδες μαλώματα ἄλλως τε καὶ ἐν τῇ παροιμίᾳ: «κάλλιο λόγια στὸ χωράφι παρὰ μάγγανα στ' ἄλωνι» ἔλαβε, νομίζω, τὴν σημασίαν ταύτην ἐκ τοῦ ἐνοχλητικοῦ τριγμοῦ τῶν μαγγάνων τῶν φρεάτων· πρβλ. μαγγάνα = φωνὴ διάτορος, μεγάλη (ἐν Ἡπειρῳ).

Ἄλλ' ἂν ἡ λέξις ἐτυμολογῆται ἀνωτέρω ὀρθῶς ἐκ τῆς ῥίζης μαγ-, πῶς ἐγένετο δυνατόν νὰ προκύψῃ ἢ δευτέρα σημασία; Ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δὲν δυνάμεθα, νομίζω, νὰ εὐρωμεν ἐτυμολογικῶς ἢ γραμματικῶς, ἀλλ' ἱστορικῶς.

Ὁ Maringer (*Indogermanische Forschungen*, 19, σ. 436 ἐξ., 21, σ. 282 ἐξ.) ἐκ τῆς σημασίας «κυλινδρικὸν ξύλον» κοινῆς εἰς μέγα πλῆθος μηχανημάτων φερόντων τὸ ὄνομα μάγγανον ἢ ποικιλίαν τινὰ αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ τὸ γερμαν. *Mange*, δι' οὗ πιέζουσιν ἢ κτυποῦσιν καὶ ὀμαλίζουσιν ἢ στιλδοῦσιν, ἐπομένως καλλύνουσι, τὰ ἱμάτια, συνάγει ὅτι ἐν τῷ θέματι *man*g ἐνυπάρχει ἡ ἔννοια καλλύνειν τι, θελκτικόν, μαγευτικὸν ποιεῖν διὰ τῆς *Mange*, τῆς καλάνδρας (*calandre*).

Ἄλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτον κυλινδρικὸν ξύλον πρὸς σύνθλιψιν ἄμα καὶ καλλωπισμὸν τῶν ὑφασμάτων ἀγνοοῦμεν ἂν εἶχον οἱ παλαιοί, καὶ ἐπομένως χάνεται καὶ ὁ συνδυαστικὸς οὗτος κρίκος τῶν δύο σημασιῶν τῆς λέξεως, θὰ ἀκολουθήσω διάφορον ὁδόν: Εἰς τὸ βιβλίον μου «Ὁ Ἀποτυμπανισμὸς 1923» περιέγραψα τὸν φρικτὸν τοῦτον τρόπον τῆς θανατώσεως τῶν καταδικῶν διὰ προσδέσεως τοῦ λαιμοῦ, τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν ἐπὶ στερεᾶς βάσεως, συνήθως δένδρου ἢ σκόλοπος ἢ σανίδος ὀρθίας ἐστερεωμένης καὶ ἐγκαταλείψεως αὐτῶν ἀβοηθήτων, μέχρις ὅτου ἀποθνήσκοντες σωθῶσιν ἐκ τῶν συνθλίψεων καὶ τῶν σφακέλων τῶν μελῶν, τοῦ καμάτου, τοῦ ψύχους, τῆς θερμότητος, τῆς πείνης, τῆς δίψης, τῆς ἀϋπνίας, τῆς νευρικότητος, τῶν μυριῶν ἐπιθέσεων ἢ ἐνοχλήσεων ὑπὸ μεγάλων ἢ μικρῶν ζῴων ἢ ζωῦφιων. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς θανατώσεως εἶχε σὺν τῷ χρόνῳ σωρεύσει τοσαύτην φρίκην εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ μείζον καὶ χειρὸν κακόν, ὃ νὰ καταρῶνται τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ποιοῦντες μαγγανείας κατ' αὐτῶν «κατέδουν» αὐτοὺς τῇ φαντασίᾳ ἢ ταῖς λέξεσιν, ἃς ἔγραφον ἐπὶ μεταλλίνων ἐλασμάτων ἢ πιθανώτατα καὶ ἐπ' ἄλλης φθαρτῆς ὕλης· τὸ δὲ «καταδεῖν» τοῦτο, ἐν ᾧ ἦτο μαγγανεία, ἐδήλου τὴν πρὸς τῷ ξύλῳ πρόσδεσιν ἦτοι τὸν ἀποτυμπανισμόν. Πρὸς ζωηροτέραν εἰκόνα τῆς κατάρτας οἱ μαγγανεύοντες ἐποίουν πλαγγόνα ἐκ μετάλλου τινός, ἣν κατέδουν κατὰ τρόπον τινὰ ἀνάλογον πρὸς τὸν ἀποτυμπανισμόν, ἵνα ὁ ἐχθρὸς, ὃν εἰκόνιζεν ἢ πλαγγῶν, ὑποστῇ τῇ εὐδοκίᾳ τῶν καταχθονίων δαιμόνων ὄντως τὴν σκληρὰν τιμωρίαν ταύτην. Τοιαύτας μεταλλίνας πλαγγόνας ἔχομεν γνωστὰς καὶ δεδημοσιευμένας

(ἔ. ἄ. σ. 67 ἔξ.), εὐρέθησαν δ' ἐσχάτως καὶ ἄλλαι ὑπὸ τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων Μπέρτου ἐν Πελοποννήσῳ. Εἶναι πιθανόν, ὅτι τοιαῦται πλαγγόνες θὰ κατεσκευάζοντο συνηθέστερον, ὡς καὶ νῦν ἐξ ἄλλων ὑλῶν μᾶλλον εὐφθάρτων (κηροῦ, ὑφασμάτων πηλοῦ κλ.), αἵτινες ὅμως ἀκριβῶς διὰ τὸ εὐφθαρτον δὲν ἐσώθησαν (πρβλ. Ἀποτυμπ. σ. 67-78, 83, 111 ἔξ.). Ἐνίοτε ἀντὶ καταδέσεως γίνεται προσήλωσις, ὥστε, ἐν ᾧ ἐκ τοῦ πρώτου τρόπου κατάγεται τὸ νεώτερον «δέσιμο» «ἀπόδεμα», «ξαμπόδεμα» «ἀμπόδεμα», «ἐμπόδιο», «κόμπωμα» (αὐτ. 72), ἐκ τοῦ δευτέρου τρόπου κατάγεται τὸ νεώτερον «κάρφωμα». Ἀμφότεραι αἱ μέθοδοι δηλοῦσι γοητεῖαν, μαγείαν, μαγγανείαν, τὰ δὲ ὄργανα αὐτῶν εἶναι μάγγανα. Ἀλλὰ τὰ ὄργανα ταῦτα τῆς μαγείας, τὰ μάγγανα, συσφίγγουσι, συμπιέζουσι, συνθλίβουσι καὶ συνέχουσι, ὃν συνέχουσι, κατὰ τρόπον ἀδήριτον, ἄφυκτον, προτύπως ἰσχυρόν, ὡς ἐπεθύμουν οἱ μαγγανεύοντες καὶ ὡς ἐδίδασκε τοὺς παλαιοὺς ἢ καθημερινῇ πείρα ἐκ τῆς θανατώσεως διὰ τοῦ τυμπάνου, ὃ ἐμιμοῦντο τὰ τοιοῦτου εἶδους ὄργανα μαγγείας, μάγγανα. Ἐγένοντο λοιπὸν τὰ μάγγανα τὰ πρότυπα πάσης συνθλιπτικῆς ἢ συνεκτικῆς μηχανῆς¹ καὶ τὸ ὄνομά των ἐγενικεύθη ἐπὶ πάντων τούτων.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.—Ἡ Βασιλικὴ τῆς Ἐπιδαύρου*, ὑπὸ κ. Γ. Α. Σωτηρίου.

Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων τῆς Ἐπιδαύρου, ἅτινα ἔφερον εἰς φῶς δι' ἀνασκαφῶν — εἰς ἃς ἀφιέρωσε τὸ πλεῖστον τοῦ βίου του — ὁ πρὸ μικροῦ ἀποθανὼν ἐπιφανῆς συνάδελφος Καρθαδίας, συγκαταλέγεται καὶ τὸ κτίσμα, οὐτινος τὴν κάτοψιν παραθέτω, ὡς ἐδημοσίευσεν αὐτὴν οὗτος τῷ 1921 ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι, 4, 1918, σ. 172-195.

Τὸ κτίσμα τοῦτο κεῖται ἀνατολικῶς τῶν προφυλαίων τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἡρμηγυῖα ὑπὸ τοῦ Καρθαδίου ὡς Ἀγορὰ μετὰ Βασιλικῆς, ἀνεσκάφη δὲ τελευταῖον ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1916 καὶ 1918-1919, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὅλου μεγάλου ἀληθῶς ἀνασκαφικοῦ ἔργου του.

Ἡ λεγομένη Ἀγορὰ μετὰ Βασιλικῆς τῆς Ἐπιδαύρου εἶναι κατὰ Καρθαδίαν: μέγα στωϊκὸν καὶ ἀψιδωτὸν οἰκοδόμημα μετὰ μωσαϊκῶν δαπέδων, ἀποτελούμενον ἐκ δύο συνημμένων κτισμάτων, ἐξ ὧν τὸ μὲν δυτικὸν εἶναι ἡ Ἀγορὰ (αὐλή, περὶ τὴν ὁποῖαν ὑπάρχει στωϊκὸς διάδρομος καὶ εἰς τὸ βάθος δωμάτια) τὸ δὲ ἀνατολικόν, τὸ εἰς ἀψίδα ἀπολλῆγον, εἶναι Βασιλική, προσομοιάζουσα ἐν μέρει πρὸς τὴν Βασιλικὴν

¹ Δὲν ἔχω στοιχεῖα νὰ ἐνισχύσω τὴν ἐκπεφρασμένην γνώμην, ὅτι ἡ ῥίζα μαγ. δύναται νὰ εἶναι ἢ αὐτὴ ἢ συγγενὴς τῇ μαχ., ἐξ ἧς (Boisacq) μάχη, μάχαιρα, Μαχάων, μῆχος, μηχανή κττ.

* Ἀνεκοινώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 28 Φεβρουαρίου 1929.